

SPOL, STARENJE I SEKSUALNOST: STRUKTURA I DINAMIKA SEKSUALNOGA ZADOVOLJSTVA U HETEROSEKSUALNOM UZORKU URBANIH ŽENA I MUŠKARACA

Aleksandar ŠTULHOFER, Jelena ZELENBRZ, Ivan LANDRIPET,
Simona KUTI, Margareta GREGUROVIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

Hrvoje TILJAK
Zdravstvena stanica Utrina, Zagreb

UDK: 159.922.1(497.5 Zagreb)
316:613.88>(497.5 Zagreb)
613.88(497.5 Zagreb)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 20. 10. 2003.

Rad ispituje strukturu i dinamiku seksualnoga zadovoljstva (SZ) u slučajnom uzorku zagrebačkih muškaraca i žena, heteroseksualne orijentacije, između 20 i 60 godina. Autori analiziraju spolnu specifičnost SZ, uspoređujući čimbenike koji, pozitivno ili negativno, djeluju na SZ. Autori propitkuju i dinamiku SZ, analizirajući razlike među dobnim skupinama. Protivno očekivanjima, ustanovljeno je značajno poklapanje prediktora muškoga i ženskoga SZ te neovisnost razine SZ o dobi – bez obzira na negativan utjecaj starenja na seksualni interes. U zaključku, autori razmatraju rezultate unutar interpretativnog okvira biosocijalnoga modela ljudske spolnosti i evidentiraju prinos razumijevanju dinamike odnosa u intimnim zajednicama.

✉ Aleksandar Štulhofer, Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Lučićeva 3, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: astulhof@ffzg.hr

Seksualno zadovoljstvo (SZ) jedna je od središnjih dimenzija intimne povezanosti, važan izvor kvalitete života te pozitivan čimbenik psihičkoga i fizičkoga zdravlja (Trudel i sur., 2000.).¹ Analize potvrđuju važnost seksualnoga zadovoljstva za stabil-

nost braka ili izvanbračne veze (Hurlbert i Apt, 1994.; Obradović, 1988.; Young i Luquis, 1998.; Lawrance i Byers, 1995.; Trudell i sur., 2000.), ali i za osjećaj osobne važnosti, potpunosti i uspješnosti (Heiman i LoPiccolo, 1988.). SZ je, nadalje, bitna dimenzija spolnih i seksualnih identiteta – bilo kao potvrda femininosti ili maskulnosti ili specifične seksualne orijentacije (Hurlbert i Apt, 1994.; Hite, 1993.; Kinsman, 1992.). Nažalost, u nas su istraživanja SZ tek u povojima (Štulhofer, Gregurović i Štulhofer, 2003.). Razloge tome valja tražiti u nerazvijenosti interdisciplinarnoga proučavanja ljudske seksualnosti i u tradicionalnoj zatvorenosti akademske zajednice spram istraživanja "intimnih" tema.²

Uz SZ vezane su dvije važne diskusije, koje se podjednako često pojavljuju u popularnom tisku i akademskim publikacijama. Riječ je spolnoj specifičnosti i dobnoj dinamici SZ. Prva od njih – pitanje u kojoj se mjeri razlikuju žensko i muško SZ – često se preskače jednostavnim, i tržišno uspješnim, odgovorom da su muškarci i žene – seksualno gledajući – s različitih planeta. Drugim riječima, tvrdi se kako su elementi koji čine SZ bitno različiti i u kvalitativnom i kvantitativnom smislu kada je riječ o ženama, odnosno muškarcima. Takve popularne pretpostavke djelomično se oslanjaju na istraživačke studije, ali i na praksu seksualne terapije (Offit, 1995.), tj. nalaze koji upućuju na spolne razlike u seksualnom ponašanju, motivaciji, užitku i stavovima o seksualnosti (Kinsey i sur., 1948.; Kinsey i sur., 1953.; Peplau, 2002.; Hite, 1993.; Laumann i sur., 1994.; Oliver i Hyde, 1993.; Traeen i sur., 1992.; Wiederman, 1997.; Hendrick i Hendrick, 1985.; Štulhofer, 2000.; Haavio-Mannila i Kontula, 1997.; Baldwin i Baldwin, 1997.; Basson, 2000.; Baumeister, 2000.). U tom je kontekstu u posljednje vrijeme osobito primjetan utjecaj evolucijskih tumačenja spolno diferencirane seksualnosti (Allgeier i Wiederman, 1994.; Buss, 1994.; Buss i Schmidt, 1993.; Gangestad i Simpson, 2000.; Miller, 2000.; Ridley, 1994.).³

Evolucijska psihologija pretpostavlja da su razlike između ženske i muške seksualnosti plod seksualnog odabira, tj. evolucije spolno specifičnih ponašanja i obilježja koja pridonose reproduktivnoj uspješnosti. Seksualna se selekcija javlja u dva oblika. Kao intraspolno natjecanje ili kompeticija unutar istoga spola za pristup suprotnome te kao interspolni odabir, odnosno specijalizacija signala koji privlače suprotni spol. Budući da se muškarci i žene razlikuju s obzirom na reproduktivni potencijal, pa stoga i roditeljsko ulaganje, seksualni je odabir rezultirao različitim ponašanjima. Uspješno rješavanje adaptivnih problema rezultiralo je spolno specifičnim reproduktivnim strategijama,⁴ koje se, pojednostavnjeno, mo-

gu opisati kao ženska selektivnost i muška sklonost većem broju seksualnih partnerica.⁵

Drugo pitanje, osobito važno s obzirom na demografske trendove u razvijenom svijetu, ali i u kontekstu rasprava o rastućoj krhkosti braka i emotivnih veza (Giddens, 1992.), jest ono o vezama između dobi, seksualnog interesa i zadovoljstva. Premda je broj znanstvenih studija koje seksualnosti pristupaju iz tzv. *life-span* motrišta znatno manji od ranije navedenih (Rossi, 1994.; Bucher i sur., 2001.; Haavio-Mannila i sur., 1996.), rezultati upućuju na negativnu vezu (Kinsey i sur., 1948.; Kinsey i sur., 1953.; Dunn i sur., 2000.; Laumann i sur., 1994.; Johnson i sur., 1994.; Štulhofer, 1999.). Među razlozima za opadanje seksualnog interesa, učestalosti seksualnih odnosa i SZ navode se čimbenici poput fizioloških promjena (Bancroft, 2002.), sve većih poteškoća u nalaženju partnera, povećane vjerojatnosti da je stalni partner bolestan (Trudel i sur., 2000.), negativne interpersonalne dinamike (Tiefer, 2001.; Bancroft i sur., 2003.) i opadanja kvalitete veze (zasićenje). Većina je ovih čimbenika i kulturno i spolno specifična (McKinlay i Feldman, 1994.; Haavio-Mannila i sur., 1996.; Johnson i sur., 1994.).

U ovome radu nastojimo odgovoriti na četiri pitanja: (1) što je SZ, odnosno koje su njegove ključne dimenzije, (2) je li struktura SZ spolno specifična, (3) kako dob utječe na SZ i (4) u kojoj se mjeri utjecaj dobi na SZ razlikuje prema spolu. Specifičnost ove empirijske studije jest njezina usredotočenost na Hrvatsku, koja u postojeću raspravu unosi kulturne specifičnosti naše sredine i njihov mogući utjecaj. Rezultate analiza smatramo važnim i za akademsko razumijevanje strukture i dinamike ljudske seksualnosti i za praktično razumijevanje dinamike heteroseksualnih odnosa i stabilnosti veza – izvanbračnih i bračnih.

Teorijski okvir od kojega polazimo jest kombiniran i uključuje utjecaj društvene konstrukcije seksualnosti (Simon i Gagnon, 1986.; Tiefer, 1995.: II),⁶ ali i evolucijska ograničenja reproduktivnih sustava primata (Gangestad i Simpson, 2000.; Buss, 1994.). Budući da obje teorijske tradicije postuliraju spolnu specifičnost seksualnoga ponašanja, njihova kombinacija, tzv. biosocijalni model ljudske spolnosti (Udry, 1994.; Ehrhardt, 2000.; Baldwin i Baldwin, 1997.), ističe međusobnu povezanost – ali dijelom i neovisnost – sustava društvenih normi-i-očekivanja⁷ i nesvjetskih evolucijskih "uputa".

HIPOTEZE

U nastavku rada nastojimo testirati sljedeće hipoteze:

H1 – Hipoteza o spolnoj specifičnosti SZ. Prema biosocijalnom modelu, ženska je seksualnost, pa onda i SZ, relacijska i kontekstualna, tj. vezana uz emotivni okvir u kojem se zbiva-

ju seksualno uzbuđenje i aktivnosti (Peplau, 2002.; Hite, 1993.; McCabe, 1999.; Moret i sur., 1998.; Bucher i sur., 2001.). Evolucijska teorija to tumači kao posljedicu ženske selektivnosti, odnosno imperativa procjene spremnosti potencijalnoga partnera na trajniji odnos koji povećava vjerojatnost ženine reproduktivne uspješnosti (Buss i Schmidt, 1993.; Ridley, 1994.). Pozitivan emocionalni kontekst u tom je smislu potvrda valjana odabira. Veću povezanost emocija i SZ u žena konstruktivistička teorija tumači dvostrukim standardom i odgovarajućom seksualnom socijalizacijom žena, unutar koje je emotivna privrženost (zaljubljenost i/ili ljubav) jedino opravdanje za seksualnu aktivnost (Haavio-Mannila i sur., 1996.; Štulhofer, 1999.). Ovdje valja upozoriti na kompatibilnost dvaju teorijskih tumačenja, koja počivaju na mogućnosti da su društvene norme koje reguliraju mušku i žensku seksualnost, ili barem dio njih, nastale pod evolucijskim pritiscima.

Prva hipoteza pretpostavlja, dakle, da će SZ žena biti primarno vezano uz emocionalni kontekst (emocije omogućuju seksualni užitek), a SZ muškaraca uz konkretne seksualne aktivnosti i erotsku privlačnost (seksualni užitek omogućuje emocije).

*H2 – Hipoteza o progresivnoj deseksualizaciji.*⁸ Prema ovoj hipotezi, starenje je povezano sa smanjivanjem seksualnog interesa, a time i SZ (Trudel i sur., 2000.; Kinsey i sur., 1948.). U pozadini toga procesa nalazimo i evolucijske (posredovane smanjivanjem razine spolnih hormona) i kulturološke razloge. Ovi potonji poglavito se odnose na mladost i ljepotu kao temelje društvene konstrukcije seksualnosti, iz čega proizlazi sustavna deseksualizacija starenja isticanjem gubitka seksualne privlačnosti i apsurdnosti seksualne aktivnosti nakon određene dobi (Buss, 1994.).

Alternativna hipoteza sugerira da smanjivanje seksualnog interesa u funkciji dobi dovodi do prilagodbe u očekivanjima i kriterijima procjene seksualnih iskustava. Drugim riječima, razina SZ ostaje manje-više konstantna (McKinlay i Feldman, 1994.).

H3 – Hipoteza o spolnoj specifičnosti progresivne deseksualizacije. Ova hipoteza predlaže da se proces progresivne deseksualizacije razlikuje prema spolu. Prema očekivanju, koje se temelji na kombinaciji evolucijskih i kulturoloških čimbenika, seksualni interes, motivacija i SZ sporije će opadati u muškoj populaciji. Evolucijski promatrano, ta je razlika uzrokovana spolno različitom dužinom trajanja reproduktivne dobi (Miller, 2000.). S druge strane, upravo takvu dinamiku podupiru i društvene norme, prema kojima muškarci sporije gube seksualnu privlačnost i spremnije im se toleriraju seksualni "ekscesi" u zreloj i poznijoj dobi (Wiederman, 1997.).

UZORAK

Empirijske analize koje rad donosi temelje se na istraživanju *Seksualno zdravlje žena i muškaraca u gradu Zagrebu*,⁹ započetom 2001. godine u Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Riječ je o poštanskom upitniku provedenom na prigodnom uzorku žena (2001.) i muškaraca (2003.) između 20 i 60 godina, a sa stalnim boravištem u Zagrebu. U potonjem istraživanju sudjelovalo je 475 Zagrepčana između 20 i 60 godina.¹⁰ Prikupljanje podataka provedeno je ovako: više od stotinu studenata društvenih znanosti i medicine dobio je zadatak zamoliti za suradnju deset ili dvadeset muškaraca (specificirane dobi) koji žive u Zagrebu. Muškarcima koji bi pozitivno odgovorili na upit za sudjelovanje u istraživanju seksualnoga zdravlja studenti bi predali adresiranu i frankiranu omotnicu s upitnikom. Ispitanici su poučeni da upitnik ispune kod kuće, nasamo, te da ga što prije pošalju poštom. Povrat od 24% (ukupno smo razaslali 2213 upitnika) jest donja granica odaziva pri poštanskom anketiranju; odaziv žena bio je značajno veći (49%). Premda nismo mogli ustanoviti je li riječ o sustavnoj samoselekciji ispitanika, skroman je odaziv, po sebi, ozbiljno ograničenje koje valja imati na umu u interpretaciji rezultata.¹¹

Upitnik, primarno namijenjen ispitivanju raširenosti seksualnih disfunkcija, sadržavao je 75 (ženski upitnik), odnosno 51 varijablu (muški upitnik). Imajući na umu način prikupljanja podataka (poštanska anketa), autori su smatrali kako kratki upitnik povećava vjerojatnost povrata. Većina pitanja odnosila se na mjerenje razine seksualnoga zdravlja ispitanika, odnosno uočavanje simptoma seksualnih smetnji. Uz te čestice, u upitnik su uvrštena i dva pitanja vezana uz seksualnu orijentaciju, četiri tvrdnje koje mjere prihvaćanje tradicionalnoga seksualnoga morala, pitanja o intimnoj komunikaciji, osobnom seksualnom zadovoljstvu i procjeni seksualnoga zadovoljstva partnera, pitanje o najčešćoj kontracepciji (ženski upitnik) te tri pitanja o seksualnoj viktimizaciji (ženski upitnik).

Prije statističkih analiza uzorak je sužen. Iz obradbi smo izostavili ispitanike koji u posljednjih mjesec dana nisu imali seksualnoga partnera/partnericu, kao i one čiji su partneri u istom razdoblju biti pretežno ili isključivo istoga spola. Prvi su izostavljeni kako bi se minimizirao problem prisjećanja, odnosno izbjegle metodološke poteškoće s validnošću odgovora o prošlim seksualnim aktivnostima (Berk, Abramson i Okami, 1995.). Isključivanje homoseksualnih osoba posljedica je nedovoljnoga broja takvih ispitanika u muškom uzorku.¹² Nakon opisanih zahvata, u uzorku je ostalo 368 muškaraca i 384 žene. Tablica 1 prikazuje temeljna obilježja suženih uzoraka.

➔ TABLICA 1
Struktura uzorka

		Žene	Muškarci
		384	368
		(51,1%)	(48,9%)
Prosječna dob		34,1	35,1
(stand. dev.)		(11,3)	(11,4)
		(%)	(%)
Dobne skupine	20 do 29	41,4	37,3
	30 do 39	24,0	26,2
	40 do 49	22,4	21,0
	50 do 60	12,2	15,5
Obrazovanje	srednje	34,9	55,3
	više i visoko	65,1	44,7
Prihodi	ispodprosječni	8,7	10,9
	prosječni	49,3	52,0
	iznadprosječni	41,9	37,0
Bračni status*	neudana/neoženjen	45,7	47,8
	udana/oženjen	46,7	45,7
	rastavljena/rastavljen	7,3	6,0
	udovica/udovac	0,3	0,5

*Ispitanici su trebali označiti jesu li u braku, odnosno jesu li rastavljeni ili udovice/udovci.

Instrumenti

Obrazovanje ispitanika dihotomna je varijabla, pri čemu 0 označuje srednje obrazovanje, a 1 završenu višu školu, odnosno fakultet, ili studentski status. Niže obrazovanje nije uključeno u analize, jer je samo jedna ispitanica i osam ispitanika navelo da su završili isključivo osnovnu školu.

Imovinski status mjereno je ispitanikovom procjenom imovinskoga stanja vlastita kućanstva u odnosu na druga kućanstva, i to na skali od pet stupnjeva (1 = "znatno lošije od većine drugih", 2 = "nešto lošije od većine drugih", 3 = "ni lošije, ni bolje od većine drugih", 4 = "nešto bolje od većine drugih", 5 = "znatno bolje od većine drugih").

Indikator *prihvatanja vjerskoga morala* jest sljedeća tvrdnja: "Kada je riječ o seksualnosti, vjerski moral je vodič u koji se čovjek može pouzdati". Ispitanicima je za odgovor ponuđena skala od pet stupnjeva, od 1 = "uopće se ne slažem" do 5 = "potpuno se slažem".

Varijabla *dužina veze* mjeri trajanje veze sa sadašnjim partnerom/partnericom u mjesecima, pri čemu 0 znači da ispitanik/ispitanica trenutačno nije u vezi.

Seksualno zadovoljstvo mjereno je skalom od pet stupnjeva (od 1 = "izrazito nezadovoljan" do 5 = "potpuno zadovoljan"), na kojoj su ispitanici označavali stupanj zadovoljstva vlastitim seksualnim životom u posljednjih mjesec dana.

Učestalost seksualnih fantazija u posljednjih mjesec dana mjerena je skalom od sedam stupnjeva: 1 = "ni jednom", 2 = "jednom", 3 = "dva do tri puta mjesečno", 4 = "jednom tjedno", 5 = "dva do tri puta tjedno", 6 = "jednom dnevno", 7 = "nekoliko puta dnevno". Zbog polimodalnosti, varijabla je rekodirana sažimanjem skale na četiri stupnja (1 = ni jednom, 2 = 1-3 puta mjesečno, 3 = 1-3 puta tjedno, 4 = jednom ili više puta dnevno).

Indeks seksualne želje kompozitna je varijabla (Cronbachov $\alpha = ,81$) koja uključuje procjenu želje za ljubljem, samozadovoljavanjem, maženjem te oralnim, vaginalnim i analnim seksom na skali od sedam stupnjeva (od "ni jednom" do "nekoliko puta dnevno"). Učestalost seksualnih fantazija i indeks seksualne želje rabimo kao indikatore seksualnog interesa.

Indeks seksualne aktivnosti jest kompozitna varijabla (Cronbachov $\alpha = ,80$), koja uključuje četiri indikatora: mjeru učestalosti seksualne predigre (maženja), oralnog, vaginalnog te analnog odnosa u posljednjih mjesec dana. Ispitanici su učestalost svake od te četiri aktivnosti procjenjivali ranije opisanom skalom od sedam stupnjeva. Budući da je riječ o kompozitnoj varijabli, teorijski raspon vrijednosti varijable jest 4 – 28, pri čemu veći rezultat označuje veću seksualnu aktivnost.

Seksualno zadovoljstvo partnera mjereno je skalom od pet stupnjeva – od 1 = "izrazito nezadovoljan" do 5 = "potpuno zadovoljan" – i također se odnosi isključivo na razdoblje od posljednjih mjesec dana.

Indikator *učestalosti intimnih razgovora* obuhvaća razgovore s partnerom/partnericom o vlastitim seksualnim sklonostima i željama u posljednjih mjesec dana. Mjeren je skalom od četiri stupnja: 1 = "nismo razgovarali o tome", 2 = "rijetko smo razgovarali o tome", 3 = "ponekad smo razgovarali o tome" i 4 = "često smo razgovarali o tome".

Zadovoljstvo čestinom seksualnih aktivnosti mjereno je sljedećim pitanjem: kako ocjenjujete učestalost svojih seksualnih aktivnosti u posljednjih mjesec dana? Odgovori – "rjeđe no što bih želio", "upravo onoliko koliko želim" i "češće no što želim" – dihotomizirani su, tako da 1 označuje zadovoljne ispitanike, a 0 nezadovoljne (prerijetko/prečesto).

REZULTATI

Prema hipotezi o spolnoj specifičnosti SZ, koja iskazuje stereotipno očekivanje, razlike između muške i ženske seksualnosti iskazivat će se u strukturi SZ. U žena, ono će biti više vezano uz emocionalni kontekst veze, a u muškaraca uz učestalost i raznolikost seksualnih aktivnosti. Kako bismo testirali tu hipotezu, odlučili smo ispitati korelate SZ u oba spola. Rezultate multivarijatne analize prikazuje tablica 2.

☛ **TABLICA 2**
Korelati seksualnoga
zadovoljstva prema
spolu ispitanika
(multipla linearna
regresija)

	Žene (N = 316)	Muškarci (N = 301)
	Standardizirani koeficijenti (Beta)	
Dužina veze	,10*	-,04
Zadovoljstvo partnera/partnerice	,51***	,47***
Intimna komunikacija	,13**	,11*
Obrazovanje (1 = više ili visoko)	-,01	,04
Imovinsko stanje	,08*	-,09
Vjerski moral	,11**	,04
Indeks seksualne aktivnosti	,22***	,11
Zadovoljstvo čestinom seksualnih kontakata (1 = zadovoljan)	,15***	,14**
Adjusted R ²	,54	,39

*p < ,05; **p < ,01; ***p < ,001

Očekivali bismo da će dužina veze i učestalost intimnih razgovora, kao indikatori emotivne povezanosti, biti vrlo važni za SZ žena, dok će prediktori SZ muškaraca biti seksualna aktivnost i zadovoljstvo čestinom seksualnih aktivnosti. Rezultati iscrtavaju složeniju sliku. Premda su se, prema očekivanju, učestalost intimne komunikacije i dužina veze pokazali značajnim za SZ žena, utjecaj triju drugih varijabli – partnerovo zadovoljstvo, zadovoljstvo učestalošću seksualnih kontakata i njihova raznovrsnost – snažniji je. Uz to, prihvaćanje vjerskoga morala pokazalo se snažnijim prediktorom SZ od dužine veze.¹³

Kada je riječ o muškarcima, za njihovo je SZ najvažnije partneričino zadovoljstvo, a potom zadovoljstvo čestinom seksualnih kontakata. Protivno očekivanju, raznolikost seksualnih aktivnosti nije značajan prediktor SZ, a intimna komunikacija jest. I muškarcima je i ženama zadovoljstvo partnera/partnerice najvažnije, a podjednako snažno na njihovo SZ utječu zadovoljstvo učestalošću seksualnih kontakata i intimna komunikacija. Spolna specifičnost strukture SZ u muškaraca i žena iskazuje se, dakle, isključivo u broju značajnih prediktora. Na SZ žena utječe, čini se, veći broj čimbenika,¹⁴ što bi mogla biti posljedica spolno specifične socijalizacije, ali i pritiska društvenih očekivanja koja se temelje na dvostrukom standardu (Tiefer i Kring, 1998.; Tiefer, 2001.) i ideologiji relacijske spolnosti (Štulhofer, 1999.; 2000.).¹⁵

Postoji mogućnost da su naši nalazi pod snažnim utjecajem dobi. Možda, drugim riječima, dob uvodi "šum", i to u različitim smjerovima – s obzirom na spol ispitanika. Kako bismo ispitali tu mogućnost, proveli smo analizu dinamike SZ, tj. razlika u njezinoj strukturi u različitim dobnim skupinama (tablica 3). Kao prediktori su, uz spol, upotrijebljene one varijable koje su se u prethodnom testiranju pokazale statistički značajnima u oba spola.

	Dobne skupine			
	18-29 g. (N = 277)	30-39 g. (N = 171)	40-49 g. (N = 128)	50-60 g. (N = 72)
Spol (1 = muškarci)	,19***	,06	,10	,02
Zadovoljstvo partnera/partnerice	,53***	,59***	,55***	,51**
Intimna komunikacija	,16**	,12*	,17**	,10
Zadovoljstvo čestinom seksualnih kontakata	,17**	,24***	,20**	,09
R ²	,45	,59	,48	,31

*p < ,05; **p < ,01; ***p < ,001

➔ **TABLICA 3**
Korelati seksualnoga zadovoljstva i utjecaj spola prema dobnim skupinama (multipla linearna regresija)

Rezultati pokazuju kako je spol značajan prediktor SZ isključivo u najmlađoj dobnj skupini. S obzirom na to da je kod žena proces učenja seksualnog uživanja sporiji, ne čudi što je SZ u toj skupini izraženije među ispitanicima. Najsnažnijim prediktorom SZ u oba spola pokazalo se zadovoljstvo partnera/partnerice, i to je jedini čimbenik na koji dob ne utječe. Zanimljivo je da intimna komunikacija i zadovoljstvo učestalošću seksualnih aktivnosti gube važnost nakon pedesete godine života, što je najvjerojatnije posljedica činjenice da se u kasnijoj dobi prorjeđuje ne samo učestalost seksualnih odnosa nego, logično, i razgovor o njima.

Hipoteza o progresivnoj deseksualizaciji predviđa smanjivanje SZ u funkciji dobi. Rezultati prikazani u tablici 4 ne potvrđuju tu pretpostavku. Premda se kod žena opaža trend smanjivanja,¹⁶ razlike u SZ između dobnih skupina ne dosežu statističku vjerodostojnost i to vrijedi za oba spola.

➔ **TABLICA 4**
Dobna specifičnost seksualnoga zadovoljstva (jednosmjerna analiza varijance)

Dobne skupine		Seksualno zadovoljstvo	
		Prosječna vrijednost	
		Z	M
Dobne skupine	do 29	3,71	3,92
	30-39	3,60	3,73
	40-49	3,59	3,84
	50 i više	3,57	3,75
	F (df)	,52 (3)	,98 (3)
	p <	n. z.	n. z.

Kako bismo ustanovili može li se gornja analiza smatrati potvrdom alternativne hipoteze koja predviđa razmjerno konstantnu razinu SZ – postulirajući njezino prilagođavanje seksualnom interesu koji varira ovisno o dobi – proveli smo dodatne analize prikazane u tablici 5.

Mehanizam opadanja SZ hipoteza o progresivnoj deseksualizaciji pripisuje kontinuiranom smanjivanju seksualnog interesa. S druge strane, alternativna hipoteza predlaže da će se SZ prilagođavati razini seksualnog interesa. Budući da smo pokazali kako se SZ ne smanjuje s dobi, a rezultati prikazani

u tablici 5 upućuju na dobnu specifičnost obaju indikatora seksualnog interesa, valja zaključiti u prilog alternativne hipoteze. Čini se da se stabilnost SZ u oba spola zasniva na prilagođavanju očekivanja i evaluacije seksualnih iskustava realnostima specifične dobi.

⇒ **TABLICA 5**
Dobna specifičnost učestalosti seksualnih fantazija i želje za snošajem (jednosmjerna analiza varijance)

		Seksualne fantazije		Seksualna želja	
		Ž	M	Ž	M
		Aritmetičke sredine			
Dobne skupine	do 29	3,06	3,14	5,23	5,70
	30-39	2,51	2,74	4,57	5,10
	40-49	2,28	2,56	4,29	5,00
	50 i više	2,00	2,30	3,70	4,57
	F	22,5*	10,92*	17,83*	11,57*
	df	3	3	3	3

* $p < ,001$

Posljednja hipoteza, koja postulira spolnu specifičnost utjecaja dobi, pretpostavlja da će SZ i seksualni interes brže opadati u ženskoj populaciji. Kao što su pokazali rezultati prikazani u tablicama 4 i 5, očekivanje je samo djelomično potvrđeno. Dok smanjivanje SZ u funkciji dobi nije potvrđeno (premda je opadajući trend zamjetan; usp. tablicu 4), opadanje je seksualnog interesa potvrđeno (usp. tablicu 5). No ostaje pitanje u kojoj je mjeri opadanje seksualnog interesa spolno specifično. Preciznije rečeno, je li krivulja doista strmija u ispitanica? Odgovor pružaju analize utjecaja dobi i spola na seksualni interes, prikazane u tablici 6.

⇒ **TABLICA 6**
Efekti spola i dobi na učestalost seksualnih fantazija i seksualne želje (dvosmjerna analiza varijance)

Izvor varijance	F (df)	p <
<u>Seksualne fantazije</u>		
Spol	7,74 (1)	,01
Dobne skupine	28,63 (3)	,001
Interakcija	,48 (3)	n. z.
$R^2 = ,13$		
<u>Seksualna želja</u>		
Spol	23,74 (1)	,001
Dobne skupine	3,3 (3)	,001
Interakcija	1,16 (3)	n. z.
$R^2 = ,26$		

Nalazi ne potvrđuju hipotezu. Na smanjivanje obaju indikatora seksualnog interesa djeluju i spol i dob, ali neovisno. Njihov kombinirani utjecaj, koji hipoteza pretpostavlja, ne doseže statističku značajnost. Drugim riječima, opadanje seksualnog interesa u funkciji dobi nije spolno specifično.¹⁷

Na temelju ranije opisanoga biosocijalnog modela formulirali smo nekoliko specifičnih pretpostavki o razlikama u SZ prema dobi i spolu. No dobiveni rezultati opovrgavaju postavljene hipoteze. Zbog čega je i muškarcima i ženama SZ partnera najvažniji čimbenik vlastita zadovoljstva? Zašto se SZ ne smanjuje s dobi ni kod žena ni kod muškaraca? Zbog čega seksualni interes ne opada različito kod žena i muškaraca?

Dio odgovora na ta pitanja, nužno je pretpostaviti, krije se u ograničenjima našeg uzorka. Riječ je, podsjetimo, o urbanim, mlađim i natprosječno obrazovanim ispitanicima, to jest o homogenijem uzorku od onoga koji bi vjerno predstavio opću populaciju. Činjenica je da su se istraživanja, čije smo rezultate upotrijebili u ovome radu, primarno bavila seksualnim zdravljem ispitanika, što otvara mogućnost samoselekcije ispitanika – osobito imamo li na umu razmjerno slab odaziv muških ispitanika.

Razmotrimo najzanimljivija odstupanja od očekivanja izraženih u hipotezama. Regresijske analize nisu potvrdile očekivane razlike u strukturi SZ žena i muškaraca. Kao što se pokazalo i u dva ranija rada (Bucher i sur., 2001.; Haavio-Mannila i Kontula, 1997.: 409), sličnosti su veće od razlika. Sažeto iskazano, žensko SZ jednako je fizički determinirano užitkom kao i muško, samo je interpretativni kontekst drukčiji (Haavio-Mannila i Kontula, 1997.; Štulhofer, 2000.). Čini se, također, da u određenoj dobi intimnost postaje važnim čimbenikom i muškog SZ (usp. Sprecher, 2002.).

Kako protumačiti nalaz da je zadovoljstvo partnera/partnerice najznačajniji prediktor vlastita zadovoljstva u oba spola? Po našem sudu, riječ je o post-tradicionalnom shvaćanju seksualnosti, obilježenom sve većim spolnim egalitarizmom i dvostrukim vezivanjem vlastita seksualnog užitka uz partnerov/partneričin. Potonji, naime, postaje i poticaj (motivacija) i nagrada, kako osjetilno-emotivna tako i simbolička (pozitivna samopercepcija). Na posttradicionalni kontekst urbane seksualnosti u Hrvatskoj upućuje i nalaz prema kojem je seksualno zadovoljstvo žena značajno povezano s raznovrsnošću seksualnih iskustava.

Premda sličnija no što smo očekivali, struktura seksualnoga zadovoljstva muškaraca i žena nije identična. Tri specifičnosti svakako zaslužuju komentar. Prvo, struktura seksualnog zadovoljstva žena nešto je složenija, tj. određuje ju više faktora. Moguće je da je manji broj prediktora muškoga seksualnog zadovoljstva posljedica izostanka ispitivanja značaja fizičke privlačnosti partnera/partnerice za seksualno zadovoljstvo. Drugo, dužina veze pozitivno djeluje na seksualno zadovoljstvo žena, no ne i muškaraca. Kada je riječ o ženama, ra-

zlika ocrta važnost međusobnog poznavanja i povjerenja među partnerima za opuštanje, prepuštanje i postizanje orgazma (Heiman i LoPiccolo, 1988.). Treće, dob se pokazala važnim čimbenikom razlika u seksualnom zadovoljstvu isključivo u najmlađoj dobnoj skupini, što upućuje na različitu brzinu procesa upoznavanja vlastita seksualnog tijela, odnosno ovladavanja mehanizmom seksualnog užitka.

Ovdje treba podsjetiti da provedene regresijske analize tumače samo dio varijance SZ. Po našem sudu, bilo bi pogrešno takav ishod smatrati isključivo "šumom" u prikupljenim podacima, odnosno posljedicom ograničenja našeg uzorka. Činjenica je da su u analizama upotrijebljene sociodemografske, socioseksualne i sociopsihološke varijable (zadovoljstvo partnera/partnerice i učestalost intimnih razgovora) upućuje na zanemarenost psiholoških čimbenika. Takvo isključivanje utjecaja "osobne jednadžbe", odnosno psihodinamike seksualnih značenja i preferencija (Bancroft, Loftus i Long, 2003.; Tiefer, 2001.), uvjetovano je strukturom primijenjenoga upitnika, originalno dizajniranog za mjerenje seksualnih smetnji.

Daljnja odstupanja od naših početnih pretpostavki odnose se na dobnu dinamiku seksualnoga zadovoljstva. Seksualno se zadovoljstvo, naime, s dobi ne smanjuje ni kod žena ni kod muškaraca,¹⁸ što smo pokušali rastumačiti alternativnom hipotezom koja uzima u obzir psihološku prilagodbu smanjivanju seksualnog interesa/aktivnosti. Ona, dakako, ne isključuje mogućnost da su seksualni kontakti jednako kvalitetni i ispunjavajući i u starijoj dobi. Činjenica da suvremena kultura sve više prihvaća seksualnu aktivnost u trećoj dobi kao činjenicu – dijelom i zbog općeg starenja populacije – sigurno će imati pozitivan učinak na seksualnu tranziciju s kojom se svatko od nas suočava na prijelazu iz srednje dobi u stariju dob, prilagođujući se određenim fizičkim promjenama.

Podsjetimo, na kraju, da je u našem uzorku žensko SZ manje od muškog u svim dobnim skupinama (tablica 4). Nalaz je zanimljiv, jer bismo, u skladu s trendom permisivnosti i sve veće spolne jednakosti, očekivali nestajanje razlike u mlađim dobnim skupinama. Dakako, moguće je da efekt postoji, ali je neutraliziran ranije raspravljenom sporijom "seksualnom individuacijom" ispitanica. Valja napomenuti da razlika u SZ nije ustanovljena u jednom ranijem radu, provedenom na sličnom uzorku (Štulhofer, 2000.). No rezultati su kontradiktorni i u inozemnim studijama. Tako je, primjerice, u finskom nacionalnom uzorku manje SZ utvrđeno kod žena (Haavio-Mannila i Kontula, 1997.), a u britanskom istraživanju kod muškaraca (Dunn i sur., 2000.). U švedskoj nacionalnoj studiji razlike nisu ustanovljene (Fugl-Meyer i Sjogren Fugl-Meyer, 1999.: 93).

ZAKLJUČAK

Uzeti u cjelini, rezultati naših analiza upućuju na isprepletenost bioloških i kulturoloških dimenzija ljudske spolnosti. Proces seksualne individualizacije, mjerimo li ga razinom orgazmičke kompetencije, spolno je specifičan ne samo zbog kulturnih a ni isključivo bioloških razloga. Isto tako, seksualna tranzicija iz srednje dobi u stariju dob uključuje i biološke i kulturne čimbenike, pri čemu potonji (npr. opsesivno vezivanje seksualnog interesa i užitka uz mladost) mogu rezultirati odustajanjem od seksualnog života, bez obzira na biološko funkcioniranje.

Biosocijalni model seksualnoga ponašanja odbacuje zastarjelu dilemu "priroda ili odgoj", zamjenjujući je modelom interaktivnoga djelovanja naslijeđa i okoline. Makrodruštvene i mikrodruštvene konstrukcije, one koje reguliraju seksualnost, djeluju kao filter koji dijelom propušta, dijelom priгуšuje, a dijelom modificira biološke čimbenike. S druge strane, nastajanje (i prihvaćanje) društvenih konstrukcija nije posve neovisno o evolucijskim pritiscima. Važnost, primjerice, koju pripisujemo fizičkoj privlačnosti nije puka kulturna fantazija, već (i) evolucijski signal zdravlja i plodnosti (Buss, 1994.).¹⁹

Premda su u našim analizama samo neizravno prisutni, važno je naglasiti kako biosocijalni model ne isključuje psihološke čimbenike. Na važnost uloge i utjecaja osobne seksualne povijesti, intimnih iskustava, očekivanja, preferencija i atribucija jasno upućuje niz istraživačkih studija (Bancroft, Loftus i Long, 2003.; Young i Luquis, 1998.; Tiefer i Kring, 1998.; Sprecher, 2002.; Offit, 1995.; McCabe, 1999.; Byers i Demmons, 1999.). Njihovo formiranje model vezuje, većim dijelom, uz adaptivne biološke mehanizme, a dinamiku uz sociokulturne čimbenike (ili tzv. *makro skripte*; Simon i Gagnon, 1986.), koji društvenim učenjem i sustavom očekivanja koje se temelji na dominantnim seksualnim normama potiču iskazivanje poželjnih i potiskivanje nepoželjnih seksualnih značenja, preferencija i atribucija.

Vraćajući se predstavljenim analizama, njihovu važnost vidimo ponajprije u empirijski informiranim zaključcima o seksualnim aspektima dinamike veze. S obzirom na činjenicu da su istraživanja trajnih veza u nas vrlo rijetka, dobivene nalaze smatramo vrijednima, bez obzira na ograničenja koja proizlaze iz uzorka i upotrijebljene metodologije. To se u prvom redu odnosi na rezultate analize prediktora SZ, koji ističu važnost intimne povezanosti za oba spola, ali i važnost – nekada osporavanu ili marginaliziranu – fizičkog užitka za SZ žena. Gotovo jednako važnim držimo i nalaz o stabilnosti SZ. Dijelom biološki uvjetovano, smanjivanje seksualnog interesa i aktivnosti ne utječe nužno na razinu SZ. Vjerujemo li našim ispitanicima, SZ se može sačuvati intimnošću i realističnim očekivanjima.

BILJEŠKE

¹ Autori izražavaju zahvalnost anonimnom recenzentu/recenzentici na kritičkim primjedbama i prijedlozima, koji su potaknuli doradbu nekih teza i razradbu interpretacije.

² Koje se nerijetko doživljavaju trivijalnim, nedostojnim ozbiljna znanstvenog angažmana.

³ Evolucijska psihologija seksualnosti nastavak je tumačenja izraslih na sociobiološkom modelu (usp. Symons, 1979.).

⁴ Ovdje je isključivo riječ o dugoročnim, a ne o kratkoročnim reproduktivnim strategijama. Spolne su razlike u potonjem slučaju često minimalne ili ih čak nema (Buss, 1994.).

⁵ Primjerice, imajući na umu da je ženski reproduktivni kapacitet neizmerno manji od muškoga, a ulaganja veća (devetomjesečna trudnoća, porođaj, dojenje itd.), uspješna ženska strategija jest izabrati muškarca koji posjeduje resurse – i koji ih je spreman investirati – nužne za preživljavanje potomaka. S obzirom na to da jedino žena može biti sigurna u biološko roditeljstvo, odluka muškarca da investira u potomstvo usko je povezana s mogućnošću kontrole očinstva. Pod tim uvjetom investicija resursa postaje uspješna muška strategija.

⁶ "Spolnost je društveno konstruirani, naučeni dijapazon ponašanja i njihovih kognitivnih interpretacija" (Fracher i Kimmel, 1992.: 440).

⁷ Unutar kojega važno mjesto zauzima tzv. dvostruki standard, tj. spolno diferencirana permisivnost (Crawford i Popp, 2003.).

⁸ Budući da sintagma *progresivna deseksualizacija* može zbunjivati i navesti na pogrešan zaključak, željeli bismo objasniti svoj stav. Autori, dakako, ne smatraju da starenjem postajemo neseksualna, ili aseksualna, bića. Kao što ne postoji dob u kojoj to postajemo, tako ne postoji ni dob nakon koje više nismo seksualna bića. Seksualnost je integrativni dio osobe, bez obzira na njezinu dob. Ono što sintagmom želimo označiti jest tendencija (argumentirana u brojnim radovima) smanjivanja seksualnih aktivnosti i motivacije u funkciji dobi. O mogućim uzrocima takve dinamike govorimo u nastavku teksta.

⁹ Istraživanje su financijski poduprle tvrtke *Janssen & Cilag* i *Pfizer*.

¹⁰ Istraživanje na ženskoj populaciji izvedeno je na isti način. Za detaljan prikaz usp. Štulhofer i sur. (2003.).

¹¹ S obzirom na to da od 2001. do 2003., koliko je autorima poznato, nije bilo događaja koji su mogli utjecati na percepciju seksualnosti ni sustavno utjecati na seksualno ponašanje ispitanika, vremensku razliku u prikupljanju podataka ne smatramo značajnom.

¹² Raniji rad (Štulhofer, Gregurović i Štulhofer, 2003.) uspoređuje indikatore seksualnoga zdravlja heteroseksualnih i homoseksualnih žena.

¹³ Pozadina povezanosti između religijskoga morala i seksualnoga zadovoljstva ostaje nejasna, to više što je efekt izražen isključivo u skupini žena između 30 i 39 godina.

¹⁴ Nalaz je u skladu s tvrdnjama o većoj seksualnoj plastičnosti žena (Baumeister, 2000.) i istraživanjima koja pokazuju da, u usporedbi s muškom, sociokulturni i psihosocijalni čimbenici mnogo snažnije utječu na žensku seksualnost (Peplau, 2002.), što, najvjerojatnije, obja-

šnja njezinu izraženiju fluidnost i promjenjivost (Diamond, 2003.). Ovaj uvid dugujemo anonimnom recenzentu/recenzentici.

¹⁵ *Relacijskom spolnošću* nazivamo stav/vjerovanje da je seksualna aktivnost (žene!) opravdana isključivo u slučaju emocionalne angažiranosti.

¹⁶ U cijelom uzorku, prosječno je SZ žena 3,64, a muškaraca 3,83; razlika je statistički značajna ($F = 4016,01$, $df = 1$, $p < ,001$).

¹⁷ Smanjivanje SZ u funkciji dobi ne može biti izazvano nedostatkom partnera (Trudel i sur., 2000.), jer su u analize uključeni isključivo ispitanici koji su u posljednjih mjesec dana imali seksualnoga partnera/partnericu.

¹⁸ Za identičan nalaz usp. McKinlay i Feldman (1994.: 272). Autori su u longitudinalnom istraživanju ustanovili da je seksualno zadovoljstvo ispitanika konstantno, bez obzira na opadanje seksualne aktivnosti.

¹⁹ Moglo bi se prigovoriti da današnji ideal ženske ljepote – "anoreksično" tijelo modela i manekenki – osporava evolucionističku argumentaciju. To bi, po našem sudu, bila valjana primjedba da su doista muškarci – a ne mlade djevojke i modni dizajneri – oni koji "anoreksičan" izgled smatraju privlačnim. Promotrimo li žensko tijelo u *mainstream* pornografiji, žanru koji počiva na muškoj fascinaciji ženskim tijelom, "anoreksičan tip" gotovo je nemoguće naći. Valja, također, upozoriti kako su pri procjeni vlastite idealne težine žene značajno restriktivnije od svojih partnera (Baumeister i Tice, 2001.: 50).

LITERATURA

Allgeier, E. & Wiederman, M. (1994.), How Useful is Evolutionary Psychology for Understanding Contemporary Human Sexual Behavior. *Annual Review of Sex Research*, 5: 218-256.

Baldwin, J. & Baldwin, J. (1997.), Gender Differences in Sexual Interest. *Archives of Sexual Behavior*, 26: 181-210.

Bancroft, J. (2002.), Biological Factors in Human Sexuality. *Journal of Sex Research*, 39: 15-22.

Bancroft, J., Loftus, J., Scott Long, J. (2003.), Distress About Sex: A National Survey of Women in Heterosexual Relationships. *Archives of Sexual Behavior*, 32: 193-208.

Basson, R. (2000.), The Female Sexual Response: A Different Model. *Journal of Sex and Marital Therapy* 26: 51-65.

Basson, R. (2001.), Are the Complexities of Women's Sexual Function Reflected in the New Consensus Definitions of Dysfunction? *Journal of Sex and Marital Therapy*, 27: 105-112.

Baumeister, R. (2000.), Gender Differences in Erotic Plasticity: The Female Sex Drive as Socially Flexible and Responsive. *Psychological Bulletin*, 126: 347-374.

Baumeister, R. & Tice, D. (2001.), *The Social Dimension of Sex*. Boston: Allyn and Bacon.

Berk, R., Abramson, P. & Okami, P. (1995.), Sexual Activities as Told in Surveys. U: P. Abramson & S. Pinkerton (ur.), *Sexual Nature, Sexual Culture*. Chicago: University of Chicago Press.

- Bucher, T., Hornung, R., Gutzwiller, F. & Buddeberg, C. (2001.), Sexualität in der zweiten Lebenshälfte: Erste Ergebnisse einer Studie in der deutschsprachigen Schweiz. U: H. Berberich & E. Brähler (ur.), *Sexualität und Partnerschaft in der zweiten Lebenshälfte*. Giessen: Psychosozial-Verlag.
- Buss, D. (1994.), *The Evolution of Desire: Strategies of Human Mating*. New York: Basic Books.
- Buss, D. & Schmidt, D. (1993.), Sexual Strategies Theory: An Evolutionary Perspective on Human Mating. *Psychological Review*, 100: 204-232.
- Byers, S. & Demmons, S. (1999.), Sexual Satisfaction and Sexual Self-Disclosure Within Dating Relationships. *Journal of Sex Research*, 36: 180-190.
- Crawford, M. & Popp, D. (2003.), Sexual Double Standards: A Review and Methodological Critique of Two Decades of Research. *Journal of Sex Research*, 40: 13-26.
- Diamond, L. (2003.), Was it a Phase? Young Women's Relinquishment of Lesbian/Bisexual Identities Over a 5-year Period. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84: 352-364.
- Dunn, K., Croft, P. & Hackett, G. (2000.), Satisfaction in the Sex Life of a General Population Sample. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 26: 141-151.
- Ehrhardt, A. (2000.), Gender, Sexuality, and Human Development. U: J. Bancroft (ur.), *The Role of Theory in Sex Research*. Bloomington, IN.: University of Indiana Press.
- Fracher, J. & Kimmel, M. (1992.), Hard Issues and Soft Spots: Counseling Men about Sexuality. U: M. Kimmel & M. Messner (ur.), *Men's Lives*. New York: Macmillan.
- Fugl-Meyer, A. & Sjogren Fugl-Meyer, K. (1999.), Sexual Disabilities, Problems and Satisfaction in 18-74 Year Old Swedes. *Scandinavian Journal of Sexology*, 2: 79-105.
- Gangestad, S. & Simpson, J. (2000.), The Evolution of Human Mating: Trade-offs and Strategic Pluralism. *Behavioral and Brain Sciences*, 23: 573-586/644/.
- Geer, J. & Manguno-Mire, G. (1996.), Gender Differences in Cognitive Processes in Sexuality. *Annual Review of Sex Research*, 7: 90-125.
- Giddens, A. (1992.), *The Transformation of Intimacy*. Stanford: Stanford University Press.
- Haavio-Mannila, E., Roos, J. & Kontula, O. (1996.), Repression, Revolution and Ambivalence: The Sexual Life of Three Generations. *Acta Sociologica*, 39: 409-430.
- Haavio-Mannila, E. & Kontula, O. (1997.), Correlates of Increased Sexual Satisfaction. *Archives of Sexual Behavior*, 26: 399-419.
- Hamilton, L., Kulseng Berg, A., Traen, B. & Lundin Kvalem, I. (2001.), Self-Reported Frequency of Feeling Sexual Desire Among a Representative Sample of 10-49 Year Old Men and Women in Oslo, Elucidated by Epidemiological Data. *Scandinavian Journal of Sexology*, 4: 25-41.
- Hendrick, C. & Hendrick, S. (1985.), Gender Differences in Sexual Attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48: 1630-1642.

- Heiman, J. & LoPiccolo, J. (1988.), *Becoming Orgasmic*. New York: Prentice Hall.
- Hite, S. (1993.), *Women as Revolutionary Agents of Change*. London: Sceptre.
- Hurlbert, D. & Apt, C. (1994.), Female Sexual Desire, Response and Behavior. *Behavior Modification*, 18: 488-505.
- Johnson, A., Wadsworth, J., Wellings, K., Field, J. & Bradshaw, S. (1994.), *Sexual Attitudes and Lifestyles*. Oxford: Blackwell.
- Kinsey, A., Pomeroy, W. & Martin, C. (1948.), *Sexual Behavior in the Human Male*. Philadelphia: W. B. Saunders.
- Kinsey, A., Pomeroy, W., Martin, C. & Gebhard, P. (1953.), *Sexual Behavior in the Human Female*. Philadelphia: W. B. Saunders.
- Kinsman, G. (1992.), Men Loving Men: The Challenge of Gay Liberation. U: M. Kimmel & M. Messner (ur.), *Men's Lives*. New York: MacMillan.
- Laumann, E., Gagnon, J., Michael, R. & Michaels, S. (1994.), *The Social Organization of Sexuality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lawrence, K. & Byers, E. (1995.), Sexual Satisfaction in Heterosexual Long-term Relationships: The Interpersonal Exchange Model of Sexual Satisfaction. *Personal Relationships*, 2: 267-285.
- McCabe, M. (1999.), The Relationship Between Intimacy, Relationship Functioning, and Sexuality Among Men and Women in Committed Relationships. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 8: 31-39.
- McKinlay, J. & Feldman, H. (1994.), Age-related Variation in Sexual Activity and Interest in Normal Men: Results From the Massachusetts Male Aging Study. U: A. Rossi (ur.), *Sexuality Across the Life Course*. Chicago: University of Chicago Press.
- Miller, G. (2000.), *The Mating Mind*. New York: Anchor Books.
- Moret, L., Glaser, B., Page, R. & Bargerion, E. (1998.), Intimacy, Sexual Satisfaction in Unmarried Couple Relationships: A Pilot Study. *Family Journal*, 6: 33-40.
- Obradović, J. (1988.), Determinante bračne nestabilnosti. *Revija za sociologiju*, 19: 253-275.
- Offit, A. (1995.), *Night Thoughts: Reflections of a Sex Therapist*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Oliver, M. & Hyde, J. (1993.), Gender Differences in Sexuality: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*, 114: 29-51.
- Peplau, A. (2002.), Human Sexuality: How Do Men and Women Differ? *Current Directions in Psychological Science*, 12: 37-41.
- Ridley, M. (1994.), *The Red Queen: Sex and the Evolution of Human Nature*. New York: MacMillan.
- Rossi, A. (ur.) (1994.), *Sexuality Across the Life Course*. Chicago: University of Chicago Press.
- Simon, W. & Gagnon, J. (1986.), Sexual Scripts: Permanence and Change. *Archives of Sexual Behavior*, 15: 97-120.
- Sprecher, S. (2002.), Sexual Satisfaction in Premarital Relationships: Associations With Satisfaction, Love, Commitment, and Stability. *Journal of Sex Research*, 39: 190-196.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 6 (74),
STR. 1011-1029

ŠTULHOFER, A. I SUR.:
SPOL, STARENJE...

Symons, D. (1979.), *The Evolution of Human Sexuality*. New York: Oxford University Press.

Štulhofer A. (1999.), Hypnerotomachia Poliae: Seksualni stilovi urbanih žena u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 30: 1-17.

Štulhofer, A. (2000.), Govoriti jedno, činiti drugo? Spol, stavovi o spolnosti i heteroseksualno ponašanje u urbanoj Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 31: 63-79.

Štulhofer, A., Gregurović, M. i Štulhofer, D. (2003.), Seksualno zdravlje, zadovoljstvo i seksualna orijentacija žena. *Društvena istraživanja*, 12: 635-659.

Tiefer, L. (1995.), *Sex is Not a Natural Act*. Boulder, CO.: Westview.

Tiefer, L. (2001.), A New View of Women's Sexual Problems: Why New? Why Now? *Journal of Sex Research*, 38: 89-97.

Tiefer L. & Kring, B. (1998.), Gender and the Organization of Sexual Behavior. U: D. Anselmi & A. Law (ur.), *Questions of Gender*. Boston: McGraw Hill.

Traeen, B., Lewin, B. & Sundet, J. (1992.), The Real and the Ideal: Gender Differences in Heterosexual Behavior Among Norwegian Adolescents. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 2: 227-237.

Trudel, G. (2002.), Sexuality and Marital Life: Results of a Survey. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 28: 229-249.

Trudel, G., Turgeon, L. & Piche, L. (2000.), Marital and Sexual Aspects of Old Age. *Sexual and Relationship Therapy*, 15: 381-406.

Udry, R. (1994.), The Nature of Gender. *Demography*, 31: 561-573.

Wiederman, M. (1997.), Extramarital Sex: Prevalence and Correlates in a National Survey. *Journal of Sex Research*, 34: 167-174.

Young, M. & Luquis, R. (1998.), Correlates of Sexual Satisfaction in Marriage. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 7: 115-128.

Gender, Aging and Sexuality: Structure and Dynamics of Sexual Satisfaction in a Heterosexual Sample of Metropolitan Women and Men

Aleksandar ŠTULHOFER, Jelena ZELENBRZ,
Ivan LANDRIPET, Simona KUTI, Margareta GREGUROVIĆ
Faculty of Philosophy, Zagreb

Hrvoje TILJAK
Health Center Utrina, Zagreb

The paper analyzes the structure and dynamics of sexual satisfaction in a random sample of over seven hundred metropolitan women and men aged 20-60. We test several hypotheses, informed by both evolutionary and social constructivist theory, about the influence of gender and age on sexual satisfaction. The results point out the considerable

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 6 (74),
STR. 1011-1029

ŠTULHOFER, A. I SUR.:
SPOL, STARENJE...

overlap between the correlates of male and female sexual satisfaction with partner's satisfaction being the strongest predictor. In spite of the predicted decline in sexual interest, sexual satisfaction does not seem to be diminishing with age. In the concluding section, the authors discuss the findings in regard to the sexual dynamics within long-term intimate relationships.

Geschlecht, Altern und Sexualität: Struktur und Dynamik der sexuellen Befriedigung bei in der Stadt lebenden heterosexuellen Männern und Frauen

Aleksandar ŠTULHOFER, Jelena ZELENBRZ,
Ivan LANDRIPET, Simona KUTI, Margareta GREGUROVIĆ
Philosophische Fakultät, Zagreb

Hrvoje TILJAK
Ärztehaus "Utrina", Zagreb

Die vorliegende Arbeit untersucht Struktur und Dynamik der sexuellen Befriedigung innerhalb einer zufällig ausgesuchten Gruppe heterosexuell orientierter Männer und Frauen, die zwischen 20 und 60 Jahre alt sind und in Zagreb leben. Die Autoren unternehmen einen Vergleich von Faktoren, die die sexuelle Befriedigung positiv oder negativ beeinflussen, und analysieren die geschlechtsabhängige Spezifität der sexuellen Befriedigung. Untersucht wird ebenfalls die Dynamik der sexuellen Befriedigung, gestützt auf Vergleiche zwischen den verschiedenen Altersgruppen. Entgegen aller Erwartung stellte man fest, dass die Prädiktoren der sexuellen Befriedigung bei Männern und Frauen wesentlich übereinstimmen und dass das Niveau der sexuellen Befriedigung vom Alter unabhängig ist – ungeachtet des Umstandes, dass mit den Jahren das sexuelle Interesse nachlässt. Die gewonnenen Resultate werden abschließend innerhalb des Interpretationsrahmens des biosozialen Modells menschlicher Sexualität erörtert und als Beitrag gewertet, der das Verständnis der Bezugsdynamik in intimen Partnerschaften erhöht.